

Міжнародні економічні відносини

УДК 327.7

Філіпов Олег Михайлович

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики
Навчально-наукового інституту "Каразінський інститут
міжнародних відносин та туристичного бізнесу"
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

Filipov Oleg

*Postgraduate Student of the Department of
International Economic Relations and Logistics
Educational and Research Institute
"Karazin Institute of International Relations and Travel Business"
V. N. Karazin Kharkiv National University
ORCID: 0009-0003-3506-0273*

**ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ КРАЇН БАЛТІЇ ПІСЛЯ
ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES ON THE
FOREIGN TRADE RELATIONS OF THE BALTIC STATES AFTER
THEIR ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION**

***Анотація.** У статті встановлено, що визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії є актуальним і своєчасним завданням в контексті, як регіональних, так і глобальних економічних і політичних змін. Розкрито теоретичні засади визначення впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу. Розглянуто сутність, основні складові та взаємозв'язок між ними, динаміки зовнішньої торгівлі*

країн Балтії після вступу до Європейського Союзу. Визначено основні фактори, що впливають на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу. Запропоновано загальну структуру зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до Європейського Союзу. Розкрито основний зміст впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу. Досліджено динаміку експорту та імпорту країн Балтії після вступу до Європейського Союзу протягом 2004-2024 років. Визначено, що протягом 2004-2024 років країни Балтії продемонстрували стійке зростання експорту, зосереджуючись на торгівлі з Європейським Союзом та поступово диверсифікуючи свої ринки на глобальному рівні. Показано, що імпорт технологій та енергоресурсів став ключовим фактором для розвитку промисловості країн Балтії, особливо у контексті переходу до зеленої енергетики та альтернативних джерел. Виявлено вплив інтеграції на внутрішньоєвропейську торгівлю та розглянуті зовнішні партнери країн Балтії. Розглянуто основні тенденції та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Балтії у контексті впливу євроінтеграційних процесів. Показано, що майбутні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі країн Балтії пов'язані з подальшим використанням технологічних інновацій та диверсифікацією ринків збуту, зокрема через активізацію торгівлі з Азією та Америкою. Встановлено, що санкції та геополітична напруга змусили країни Балтії зменшити залежність від російського ринку та посилити торгівлю з країнами Європейського Союзу та іншими міжнародними партнерами.

Вступ. Процес євроінтеграції значно вплинув на розвиток зовнішньоторговельних відносин країн Балтії – Естонії, Латвії та Литви, які приєдналися до Європейського Союзу у 2004 році. Цей крок відкрив нові можливості для економічного зростання, розвитку торгівлі та залучення іноземних інвестицій, забезпечивши доступ до єдиного внутрішнього ринку

Європейського Союзу. Однак, разом із новими можливостями країни Балтії стикнулися з низкою викликів, серед яких адаптація до нових торговельних стандартів, залежність від внутрішнього ринку Європейського Союзу та необхідність диверсифікації експорту. Зовнішньоторговельні відносини стали ключовим чинником економічної стабільності країн Балтії після їх виходу з пострадянського простору. Актуальність теми статті зумовлена також швидкими змінами у світовій економіці, що впливають на міжнародну торгівлю та змушують країни Балтії адаптувати свої торговельні стратегії до нових викликів. Важливо дослідити, як членство в Європейському Союзі сприяє зростанню зовнішньої торгівлі Балтійських країн. Таким чином, визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії є актуальним і своєчасним завданням в контексті, як регіональних, так і глобальних економічних і політичних змін.

Мета. Метою дослідження є визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) дані Євростату, національні економічні дослідження Естонії, Латвії та Литви, звіти Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Європейської Комісії, а також аналітичні матеріали від економічних інститутів; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині зовнішньоторговельних відносин, як ключового елементу економічного розвитку малих країн у контексті глобалізації, а також ролі євроінтеграції для країн Балтії після здобуття незалежності та приєднання до Європейського Союзу.

В процесі проведення дослідження було використано наступні наукові методи: формалізації, аналізу та синтезу (для побудови загальної структури зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до Європейського

Союзу, для визначення основних факторів, що впливають на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу); статистичний аналіз (для кількісного оцінювання динаміки змінювання обсягів експорту та імпорту Естонії, Латвії та Литви після вступу до Європейського Союзу); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У статті наведено теоретичні засади визначення впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу. Розкрито основний зміст впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до Європейського Союзу. Встановлено основні тенденції та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Балтії у контексті впливу євроінтеграційних процесів. Показано, що майбутні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі країн Балтії пов'язані з подальшим використанням технологічних інновацій та диверсифікацією ринків збуту, зокрема через активізацію торгівлі з Азією та Америкою. Визначено, що санкції та геополітична напруга змусили країни Балтії зменшити залежність від російського ринку та посилити торгівлю з країнами Європейського Союзу та іншими міжнародними партнерами.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на аналізі змін у конкурентоспроможності експортної продукції країн Балтії після їх євроінтеграції та приєднання до спільної торговельної політики Європейського Союзу.

Ключові слова: вплив, закономірності, євроінтеграційні процеси, зовнішньоторговельні відносини, країни Балтії, Литва, Естонія, Латвія, Європейський Союз.

Summary. The article establishes that determining the impact of European integration processes on the foreign trade relations of the Baltic States is a

relevant and timely task in the context of both regional and global economic and political changes. The theoretical foundations of determining the impact of integration processes on the foreign trade of the Baltic States after their accession to the European Union are revealed. The essence, main components and interrelationships between them, dynamics of foreign trade of the Baltic countries after their accession to the European Union are considered. The main factors influencing the foreign trade relations of the Baltic States after their accession to the European Union are determined. The general structure of foreign trade of the Baltic States after their accession to the European Union is proposed. The main content of the influence of integration processes on the foreign trade of the Baltic States after their accession to the European Union is revealed. The dynamics of exports and imports of the Baltic States after their accession to the European Union in 2004-2024 is studied. It is determined that during 2004-2024, the Baltic States demonstrated a steady increase in exports, focusing on trade with the European Union and gradually diversifying their markets globally. It is shown that the import of technologies and energy resources has become a key factor for the development of the Baltic States' industry, especially in the context of the transition to green energy and alternative sources. The impact of integration on intra-European trade is identified and the external partners of the Baltic States are considered. The main trends and prospects for the development of foreign trade relations of the Baltic States in the context of the impact of European integration processes are considered. It is shown that future trends in the development of foreign trade of the Baltic States are associated with the further use of technological innovations and diversification of markets, in particular through the intensification of trade with Asia and America. It is established that sanctions and geopolitical tensions have forced the Baltic States to reduce their dependence on the Russian market and increase trade with the European Union and other international partners.

Introduction. The process of European integration has had a significant impact on the development of foreign trade relations of the Baltic States – Estonia, Latvia and Lithuania, which joined the European Union in 2004. This step opened up new opportunities for economic growth, trade development, and foreign investment by providing access to the European Union's single internal market. However, along with the new opportunities, the Baltic states faced a number of challenges, including adaptation to new trade standards, dependence on the EU internal market, and the need to diversify exports. Foreign trade relations have become a key factor in the economic stability of the Baltic States after their exit from the post-Soviet space. The relevance of the article's topic is also due to the rapid changes in the global economy that affect international trade and force the Baltic states to adapt their trade strategies to new challenges. It is important to investigate how membership in the European Union contributes to the growth of foreign trade in the Baltic States. Thus, determining the impact of European integration processes on the foreign trade relations of the Baltic States is a relevant and timely task in the context of both regional and global economic and political changes.

Objective. The aim of the study is to determine the impact of European integration processes on the foreign trade relations of the Baltic States after their accession to the European Union.

Materials and methods. The research materials are: 1) Eurostat data, national economic surveys of Estonia, Latvia and Lithuania, reports of the International Monetary Fund, the World Trade Organization, the European Commission, as well as analytical materials from economic institutions; 2) works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the field of foreign trade relations as a key element of economic development of small countries in the context of globalization, as well as the role of European integration for the Baltic States after gaining independence and joining the European Union.

In the course of the study, the following scientific methods were used: formalization, analysis and synthesis (to build a general structure of the Baltic States' foreign trade after joining the European Union, to determine the main factors influencing the foreign trade relations of the Baltic States after their accession to the European Union); statistical analysis (to quantify the dynamics of changes in the volumes of exports and imports of Estonia, Latvia and Lithuania after joining the European Union); logical generalization of the results (formulation of the

Results. The article presents the theoretical foundations for determining the impact of integration processes on the foreign trade of the Baltic States after their accession to the European Union. The main content of the impact of integration processes on the foreign trade of the Baltic States after their accession to the European Union is revealed. The main tendencies and prospects for the development of foreign trade relations of the Baltic States in the context of the impact of European integration processes are identified. It is shown that future trends in the development of foreign trade of the Baltic countries are associated with the further use of technological innovations and diversification of markets, in particular through the intensification of trade with Asia and America. It is determined that sanctions and geopolitical tensions have forced the Baltic States to reduce their dependence on the Russian market and increase trade with the European Union and other international partners.

Perspectives. Further research should focus on analyzing changes in the competitiveness of the Baltic states' exports after their European integration and accession to the EU's common trade policy.

Key words: *influence, patterns, European integration processes, foreign trade relations, Baltic countries, Lithuania, Estonia, Latvia, the European Union.*

Постановка проблеми. Процес євроінтеграції значно вплинув на розвиток зовнішньоторговельних відносин країн Балтії – Естонії, Латвії та

Литви, які приєдналися до Європейського Союзу (ЄС) у 2004 році. Цей крок відкрив нові можливості для економічного зростання, розвитку торгівлі та залучення іноземних інвестицій, забезпечивши доступ до єдиного внутрішнього ринку ЄС. Однак, разом із новими можливостями країни Балтії стикнулися з низкою викликів, серед яких адаптація до нових торговельних стандартів, залежність від внутрішнього ринку ЄС та необхідність диверсифікації експорту. Зовнішньоторговельні відносини стали ключовим чинником економічної стабільності країн Балтії після їх виходу з пострадянського простору. Вступ до ЄС сприяв значному збільшенню обсягів торгівлі з країнами Європи, однак водночас вплинув на відносини з третіми країнами, зокрема з Росією та країнами СНД. У світлі поточних геополітичних подій, зокрема, введення санкцій проти Росії, виникає необхідність вивчення нових умов зовнішньої торгівлі та пошуку альтернативних ринків збуту для країн Балтії.

Актуальність теми статті зумовлена також швидкими змінами у світовій економіці, що впливають на міжнародну торгівлю та змушують країни Балтії адаптувати свої торговельні стратегії до нових викликів. Важливо дослідити, як членство в ЄС сприяє зростанню зовнішньої торгівлі Балтійських країн та яким чином можна використовувати можливості єдиного ринку для подальшого розвитку їхніх економік. Крім того, дослідження питання конкурентоспроможності експортної продукції країн Балтії на глобальному ринку та впливу євроінтеграції на торговельну політику дозволяє глибше зрозуміти, як малі країни можуть ефективно використовувати інтеграційні процеси для підвищення своєї економічної стійкості.

Таким чином, визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії є актуальним і своєчасним завданням в контексті, як регіональних, так і глобальних економічних і політичних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після вступу у 2004 році країн Балтії до ЄС, їх зовнішньоторговельні відносини зазнали значних змін. Це стало предметом численних наукових досліджень, зокрема у сфері економічної інтеграції та розвитку торговельної політики [1-26].

Одне з інформативних досліджень було проведено з використанням так званих фіктивних змінних (dummyvariables) для аналізу впливу політико-економічних чинників на економічне зростання Балтійських країн після їх інтеграції до ЄС [1, с. 114]. Дослідження показує, що членство в ЄС значно сприяло зростанню внутрішньо-європейської торгівлі та інтеграції з єдиним ринком, хоча певна частина торгівлі з країнами СНД зберіглася навіть після 1999 року. Автори підкреслюють важливість Балтійських країн як "моста" між ЄС та країнами колишнього Радянського Союзу.

В дослідженні [2] показано, що економічна інтеграція в ЄС мала позитивний вплив на економічне зростання країн Балтії, зокрема через збільшення обсягів торгівлі з іншими країнами-членами ЄС. Однак, автори відзначають, що цей процес супроводжувався циклічними економічними коливаннями, які частково обумовлені високою залежністю економік Балтії від експорту.

В роботі [3], розглянуто інституційну інтеграцію та її вплив на економічне зростання країн Центральної та Східної Європи, включаючи Балтійські країни. Встановлено, що інституційні реформи, і зокрема, гармонізація законодавства та політик, сприяли поліпшенню умов для зовнішньої торгівлі та економічного розвитку цих країн.

Наукова праця [4] присвячена детальному аналізу торговельних патернів країн Балтії у процесі їх інтеграції до ЄС. Автори відзначають, що після інтеграції торгівля Балтійських країн з ЄС зросла за рахунок значного зниження тарифних та нетарифних бар'єрів, а також завдяки використанню їх порівняльних переваг на Європейському ринку.

Авторами в [5] обґрунтовано важливість впровадження євро в країнах Балтії, що сприяло стабільності валютних ринків та зниженню ризиків у зовнішньоторговельних операціях. Впровадження євро дозволило Балтійським країнам отримати доступ до спільного фінансового ринку ЄС, що сприяло збільшенню інвестицій та стабілізації їх економік.

У дослідженнях [6] проаналізовано вплив технологічних інновацій на зростання продуктивності в Балтійських країнах після їх інтеграції до ЄС. Інноваційна діяльність, підтримувана програмами ЄС, сприяла модернізації промисловості та розвитку сектору високих технологій, що, в свою чергу, вплинуло на підвищення конкурентоспроможності експортної продукції.

Результати досліджень фахівців Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) [7-10] показують, що євроінтеграція значно сприяла розвитку малих і середніх підприємств у країнах Балтії. Малі і середні підприємства отримали доступ до єдиного ринку ЄС, що дозволило їм брати участь у міжнародній торгівлі та нарощувати експортні можливості.

Автори зазначених вище наукових публікацій та цілої низки інших дослідницьких праць доводять, що євроінтеграція сприяла істотним структурним змінам у зовнішній торгівлі країн Балтії, допомогла збільшити обсяги торгівлі всередині ЄС, та водночас зберегла певні торговельні зв'язки з країнами СНД. Проте, економічна інтеграція також принесла виклики, пов'язані з економічною циклічністю та необхідністю диверсифікації ринків. Вплив євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії включає широкий спектр факторів: від стабілізації фінансових ринків до підвищення ролі технологій та підтримки малого і середнього бізнесу. Це дозволяє комплексно оцінити успіхи і виклики, з якими стикнулися країни Балтії після вступу до ЄС. На основі проаналізованих джерел можна додати, що, крім економічних аспектів, євроінтеграція країн Балтії суттєво вплинула на їхню політичну та соціальну

стабільність, що також важливо для зовнішньоторговельних відносин. Членство в ЄС сприяло посиленню економічних зв'язків не лише з Європою, але й з іншими країнами, завдяки стабільному політичному середовищу та привабливому інвестиційному клімату.

Слід також відзначити, що одним із ключових чинників зростання зовнішньоторговельних відносин Балтійських країн була їхня інтеграція в Європейський єдиний ринок, що забезпечило доступ до широких ресурсів та сприяло розвитку інфраструктури. Крім того, дослідження також вказують на те, що Балтійські країни змогли використати свій досвід для створення ефективних економічних моделей у рамках ЄС. Разом з тим, залишаються не вирішеними проблемні питання в частині: визначення закономірностей впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС.

Метою статті є визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) дані Євростату, національні економічні дослідження Естонії, Латвії та Литви, звіти Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Європейської Комісії, а також аналітичні матеріали від економічних інститутів; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині зовнішньоторговельних відносин, як ключового елементу економічного розвитку малих країн у контексті глобалізації, а також ролі євроінтеграції для країн Балтії після здобуття незалежності та приєднання до ЄС.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: формалізації, аналізу та синтезу (для побудови загальної структури зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС, для визначення основних факторів, що впливають на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС); статистичний аналіз (для кількісного

оцінювання динаміки змінювання обсягів експорту та імпорту Естонії, Латвії та Литви після вступу до ЄС); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу.

1. Теоретичні засади визначення впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до ЄС. Для визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС, по-перше, необхідно розглянути основні аспекти (сфери) зовнішньоторговельних відносин на які вплинули ці євроінтеграційні процеси. В статті як основні обрано наступні аспекти (сфери) зовнішньоторговельних відносин країн Балтії на які вплинув їх вступ до ЄС: динаміка експорту та імпорту, внутрішньоєвропейська торгівля, зовнішні партнери країн Балтії, регіональна диверсифікація експорту та імпорту, вплив санкцій проти Росії, технологічний сектор, екологічні та енергетичні виклики, геополітичні та економічні виклики.

Визначення впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС передбачає розуміння динаміки зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС. Для її дослідження необхідно враховувати такі основні складові: *зовнішньоторговельні показники Естонії, Латвії та Литви* (вивчення динаміки експорту та імпорту країн Балтії після вступу до ЄС (2004-2023 роки); порівняльний аналіз показників зовнішньої торгівлі після євроінтеграції; зростання обсягів торгівлі з країнами ЄС; торгові відносини з третіми країнами (Росія, США, Китай); структурні зміни в зовнішній торгівлі: товари та послуги, найбільші торговельні партнери); *роль єдиного ринку ЄС у зростанні торгівлі країн Балтії* (вплив спільного ринку на збільшення внутрішньоєвропейської торгівлі; гармонізація нормативно-правової бази та спрощення торгових процедур для країн Балтії; зменшення

торговельних бар'єрів та їх вплив на експорт та імпорт); зовнішньоторговельні відносини з третіми країнами (вплив торгових угод ЄС із третіми країнами на економіки Балтійських країн; торгівля з Росією та іншими країнами СНД до та після санкцій; пошук нових ринків збуту: торгівля з Азією, Африкою та Америкою) (рис. 1).

Динаміка зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС

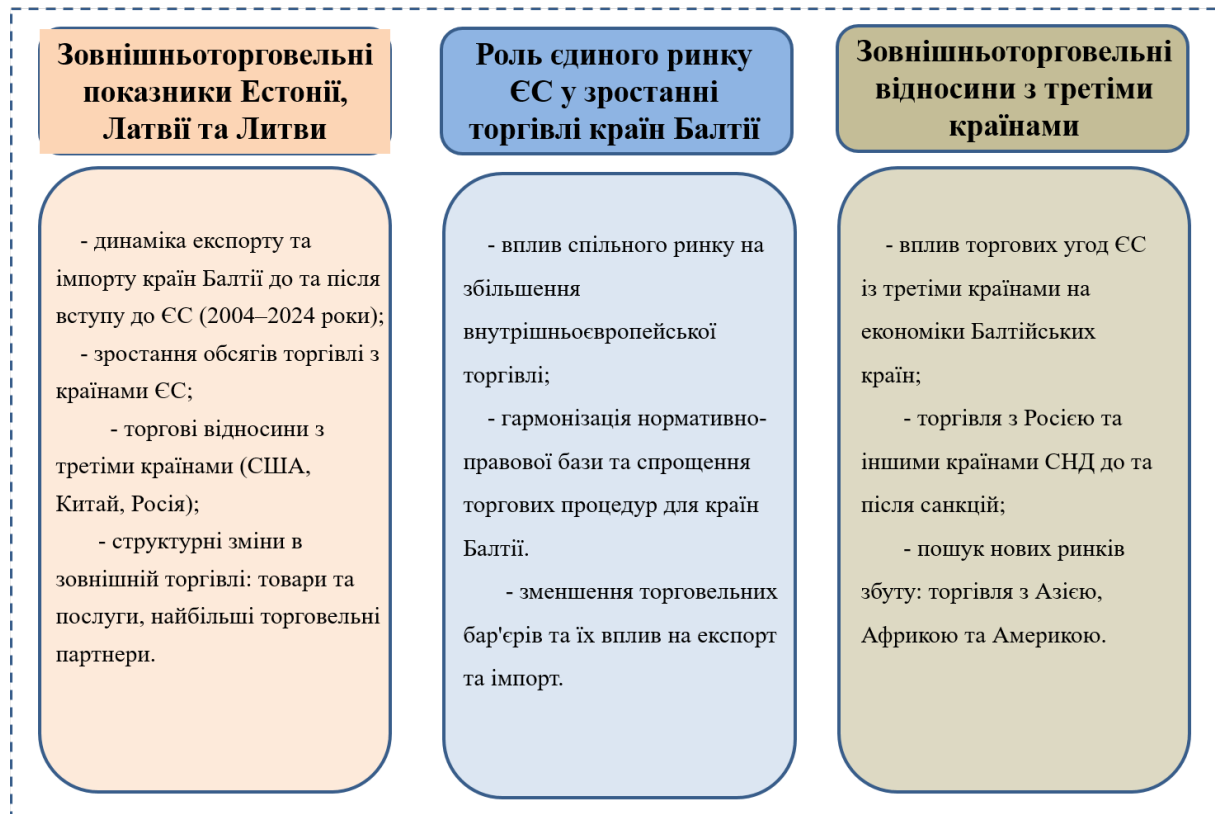

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС

Джерело: розроблено автором

По-друге, в рамках досліджень за тематикою статті необхідно визначитися з факторами, що впливають на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС. Будемо розглядати наступні (рис. 2): *економічні фактори* (вплив макроекономічних показників (ВВП, рівень інфляції, безробіття тощо) на зовнішньоторговельну активність; роль іноземних інвестицій у розвитку зовнішньоторговельних відносин); *політичні фактори* (вплив європейської політики на торговельні стратегії країн Балтії; вплив політичних санкцій та геополітичної нестабільності на

торгівлю з Росією та іншими країнами СНД); *технологічні фактори* (роль технологічних інновацій у модернізації виробничих процесів та підвищенні конкурентоспроможності; використання цифрових технологій у торгових операціях та їхній вплив на збільшення експортного потенціалу).

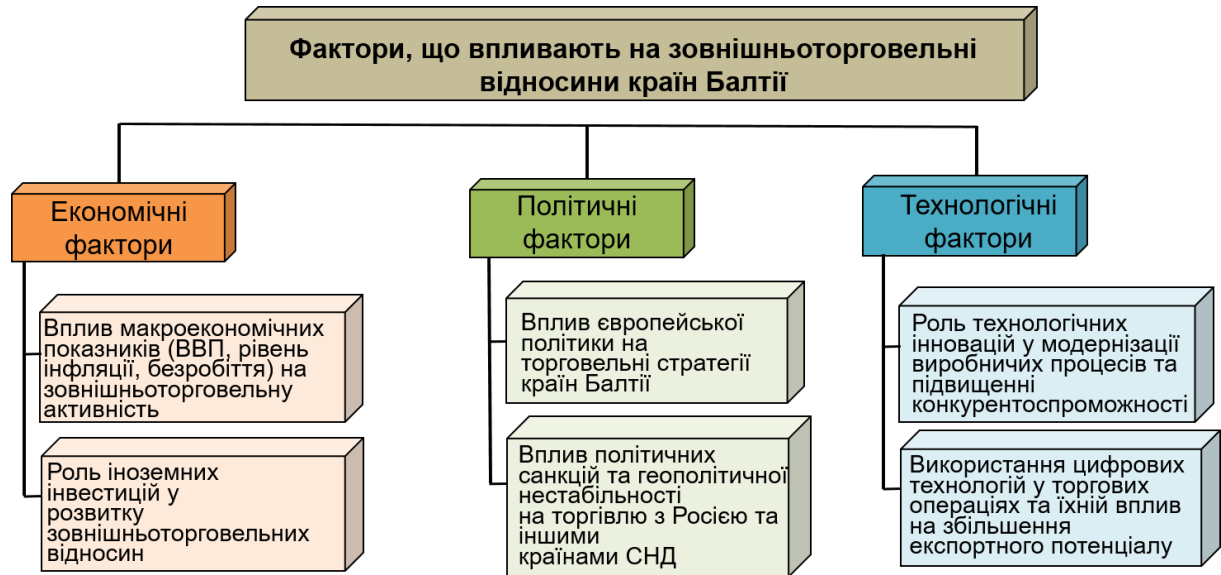

Рис. 2. Основні фактори, що впливають на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії після їх вступу до ЄС

Джерело: розроблено автором

I, по-третє, в рамках наведених в статті досліджень загальну структуру зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС наведено на рис. 3.

Відповідно рисунку 3 до структурного складу зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС входять: *структурні зміни у товарній торгівлі* (зміни в структурі експорту та імпорту: зростання ролі високотехнологічних галузей та зменшення частки традиційних секторів; основні експортні товари (ІТ-послуги, транспорт, деревообробна промисловість, харчова промисловість) та їх динаміка; імпортні товари: паливо, енергетичні ресурси, технології та машини); *торговельні відносини країн Балтії всередині ЄС* (основні торгові партнери всередині ЄС: Німеччина, Швеція, Польща; зміна структури торгівлі всередині ЄС після євроінтеграції: зростання частки товарів з високою доданою вартістю; роль

європейських інвестицій у розвитку інфраструктури та модернізації виробництва країн Балтії); *регіональна та глобальна інтеграція: баланс між внутрішньою та зовнішньою торгівлею* (вплив глобальних економічних змін на структуру торгівлі країн Балтії; баланс між торгівлею з країнами ЄС та іншими регіонами світу; потенціал подальшого зростання та ризику для зовнішньоторговельних відносин).

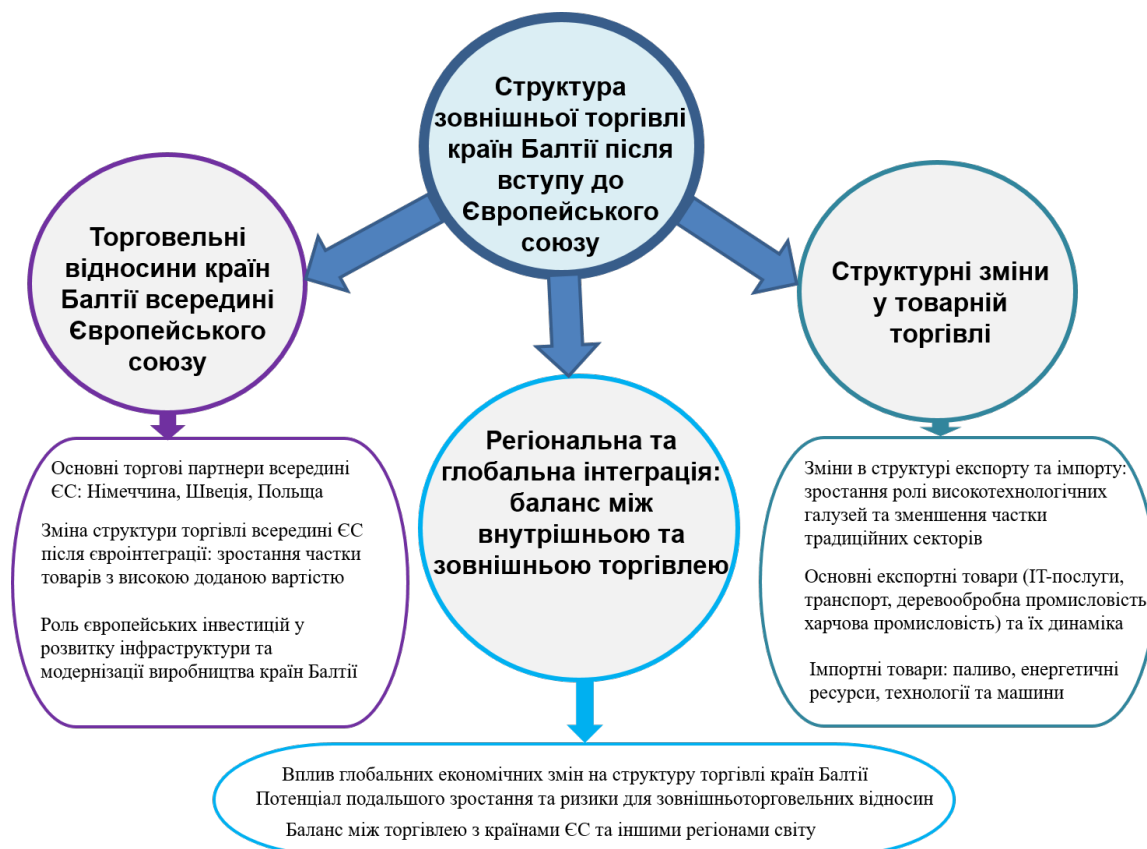

Рис. 3. Загальна структура зовнішньої торгівлі країн Балтії після вступу до ЄС

Джерело: розроблено автором

Розглянемо більш детально аспекти (сфери) зовнішньоторговельних відносин країн Балтії та рівень впливу на них євроінтеграційних процесів після вступу до ЄС.

2. Основний зміст впливу інтеграційних процесів на зовнішню торгівлю країн Балтії після їх вступу до ЄС. Динаміка експорту та імпорту країн Балтії після вступу до ЄС протягом 2004-2024 років. Після вступу Естонії, Латвії та Литви до ЄС їх зовнішньоторговельні відносини

зазнали значних змін, особливо у сфері експорту та імпорту. Важливу роль у цих змінах відіграла інтеграція країн до єдиного Європейського ринку, що сприяло зростанню обсягів торгівлі, як всередині ЄС, так і з третіми країнами.

За даними статистичної організації Європейської Комісії (Євростат) протягом 2004-2024 років експорт країн Балтії стабільно зростав. Усі три країни показали значне зростання експортних показників після вступу до ЄС. Наприклад, у 2018 році експорт з Литви виріс на 9%, досягнувши 18,4 млрд євро, тоді як Латвія та Естонія показали зростання експорту на 9% і 11% відповідно [11; 12].

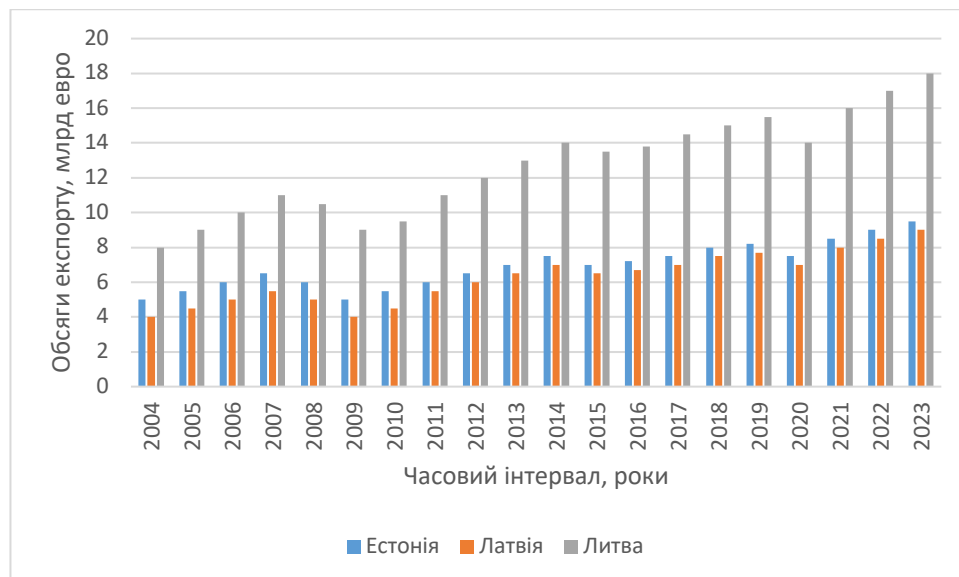

Рис. 4. Динаміка змінювання обсягів експорту Естонії, Латвії та Литви після вступу до ЄС

Джерело: систематизовано автором за даними Євростат [12-15]

З рис. 4 видно, що для Естонії було зростання обсягів експорту з 5.0 млрд євро у 2004 році до 9.5 млрд євро у 2023 році та спад обсягів експорту – у 2009 та 2020 роках. Для Латвії характерна подібна тенденція – з 4.0 млрд євро у 2004 році до 9.0 млрд євро у 2023 році та спад обсягів експорту – у 2009 та 2020 роках. У Литви найвищі показники серед країн Балтії – зростання з 8.0 млрд євро у 2004 році до 18.0 млрд євро у 2023 році. Слід

відзначити, що динаміка змінювання обсягів експорту Естонії, Латвії та Литви після вступу до ЄС протягом 2004-2023 років має наступну специфіку: у 2004-2007 роках спостерігається стабільне зростання експорту завдяки вступу до ЄС та доступу до спільного ринку; для 2008-2009 років характерний спад через глобальну фінансову кризу; в період 2010-2019 років відбувається відновлення та подальше зростання експорту; у 2020 році – тимчасовий спад через пандемію COVID-19; у 2021-2023 роки відбувається швидке відновлення та досягнення нових максимумів експорту. На рисунку 1 наочно проілюстровано вплив євроінтеграційних процесів на експорт країн Балтії після вступу до ЄС. Спостерігається загальна тенденція до зростання експорту, що свідчить про позитивний вплив інтеграції на зовнішньоторговельні відносини.

Аналогічно за даними Євростат протягом 2004-2024 років імпорт країн Балтії також стабільно зростає (рис. 5). Усі країни Балтії показали значне зростання імпортних показників після вступу до ЄС. Обсяги імпорту згідно з даними Євростат, наприклад, у 2018 році за окремими товарами збільшився на 9%, досягнувши 20,2 млрд євро в Литві, 10,6 млрд євро в Латвії і 10,7 млрд євро в Естонії [16]. До 2024 року імпортні показники продовжують зростати, особливо з партнерами з Європи, США та Китаю, на що також вплинула глобальна економічна ситуація [17].

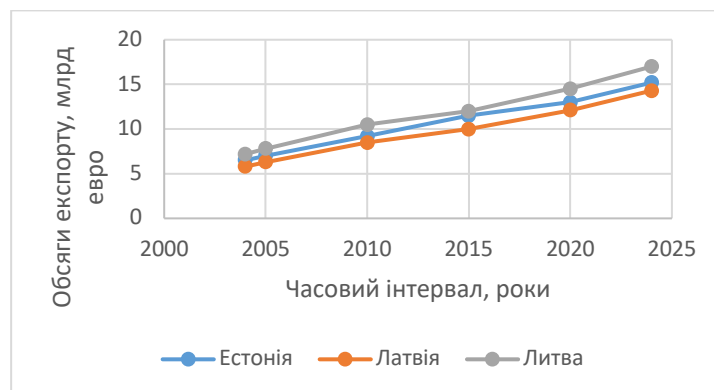

Рис. 5. Загальна динаміка змінювання обсягів імпорту Естонії, Латвії та Литви після вступу до ЄС

Джерело: систематизовано автором за даними Євростат [16; 17]

Крім того, після вступу до ЄС, країни Балтії зуміли значно диверсифікувати свої торговельні потоки. Експорт до країн ЄС зростає набагато швидше порівняно з експортом до інших регіонів, зокрема СНД, що було підкріплено розвитком єдиного ринку та сприятливими умовами для зовнішньоторговельної діяльності [16].

Особливо важливим аспектом зростання експорту країн Балтії після 2020 року став розвиток технологічного сектора. Зокрема, інформаційні технології, послуги з кібербезпеки та високотехнологічні продукти почали складати значну частину експорту Естонії, Латвії та Литви. Як показують дані Євростат, ці галузі значно зміцнили конкурентоспроможність країн Балтії на глобальному ринку [20].

Вплив інтеграції на внутрішньоєвропейську торгівлю. Після вступу країн Балтії до ЄС, вони зазнали значних змін у торговельних відносинах не лише із зовнішніми партнерами, але й у внутрішньоєвропейській торгівлі. Автори [18] стверджують, що країни Балтії стали значно більше торгувати всередині ЄС, особливо з такими партнерами, як Німеччина, Польща та Скандинавські країни. Вплив гармонізації законодавства і зниження тарифних бар'єрів сприяв активнішому залученню до спільного ринку ЄС.

Станом на кінець серпня 2024 року основні ринки збуту для Естонії, Латвії та Литви всередині Євросоюзу залишаються стабільними і переважно зосереджені на кількох ключових країнах-партнерах. Для Естонії основними торговельними партнерами є Фінляндія, Латвія, Литва, Німеччина та Швеція. Зокрема, на ці країни припадає понад 40% від загального обсягу зовнішньоторговельних операцій Естонії. Експорт включає електроніку, деревину та мінеральні палива [22]. Латвія активно торгує з Литвою, Естонією, Німеччиною та Швецією, так у 2023 році експорт Латвії збільшився на понад 29% порівняно з попереднім роком, що є рекордним показником. Основними експортними товарами були машини та обладнання, електроніка, а також лісоматеріали [23]. Для Литви

найбільшими торговельними партнерами є Латвія, Польща та Німеччина. Литва експортує значну кількість продукції електронного обладнання, меблів та мінерального палива, забезпечуючи стійке зростання своїх торговельних обсягів із країнами ЄС [22; 23]. Отже, ключовими експортними ринками для всіх трьох розглянутих вище країн залишаються Німеччина, Швеція, Латвія та Фінляндія, а серед основних експортних товарів – електроніка, лісоматеріали, мінеральні палива і технологічні продукти.

Зовнішні партнери країн Балтії. Після вступу до ЄС країни Балтії не тільки зміцнили торгівлю всередині Союзу, але й зберегли певні торгові зв'язки з Росією та іншими країнами СНД, хоча ці зв'язки поступово слабшали через геополітичні та економічні зміни, включаючи санкції, накладені після 2014 року. Водночас зросла роль інших міжнародних партнерів, таких як США та Китай, на що вказують останні звіти Євростат [17]. Станом на кінець серпня 2024 року основні ринки збуту для країн Балтії поза межами Євросоюзу демонструють різноманітні напрямки експорту, включаючи торгівлю з країнами Америки та Азії.

Головними ринками для експорту Естонії за межами ЄС є США та Норвегія. Продукцією для експорту є: електрообладнання, деревина та транспортні засоби. США став важливим партнером для Естонії, а Норвегія займає ключове місце у постачанні енергоресурсів та технологічних продуктів [24]. Основними ринками за межами ЄС для Латвії є США та Великобританія. Латвія активно експортує деревину, харчові продукти та транспортні засоби. Зростання торгівлі з цими країнами відбувається на фоні стабільного попиту на промислові товари та технології [24]. Литва продовжує активну експансію на ринки Індо-Тихоокеанського регіону, включаючи Австралію, Сінгапур і Південну Корею. Експорт до цих країн зріс на понад 60% у 2023-2024 роках, включаючи такі товари, як мінеральні палива, електроніка та меблі. Окрім того, Литва підтримує активну торгівлю

з США та Великобританією [25; 26]. Тобто, країни Балтії активно розвивають торгівлю не лише з ЄС, але і на глобальних ринках, зокрема з США, Великобританією та країнами Азії, що підвищує їхню економічну стійкість у сучасних геополітичних умовах.

Слід відзначити, що введення санкцій проти Росії у 2014 році після анексії Криму значно вплинуло на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії. Це змусило країни Балтії зменшити свою залежність від російського ринку та зосередитися на торгівлі з іншими країнами ЄС, а також на пошуку нових ринків збуту в Азії, Америці та Африці. Проте, як показують дані, торгівля з Росією до введення санкцій залишалася значною частиною загального обсягу експорту Балтійських країн [16]. Крім того, зокрема, з другого кварталу 2020 року по перший квартал 2022 року зростання цін призвело до значного збільшення вартості імпорту енергоносіїв з Росії, яка була найбільшим джерелом імпорту ЄС. Натомість із серпня 2022 року ціни на енергоносії поступово знижувалися, і в другому кварталі 2024 року імпорт енергоносіїв з Росії, яка залишалася основним партнером до четвертого кварталу 2022 року, скоротився на 39,0 млрд євро порівняно з першим кварталом 2022 року через сукупний ефект падіння цін та обмежень імпорту (рис. 6).

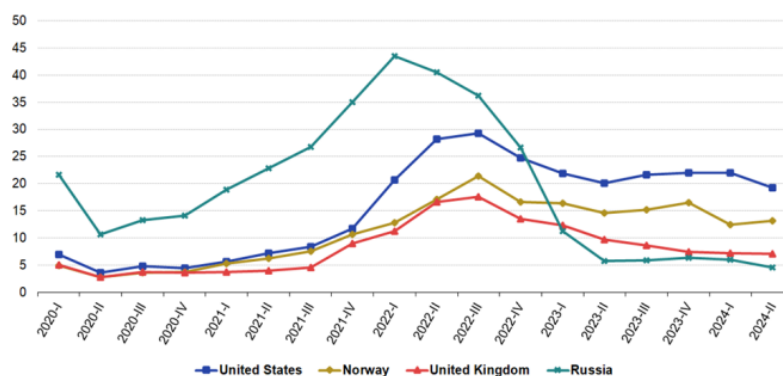

Рис. 6. Динаміка рівня імпорту енергоносіїв до ЄС за країнами-партнерами, перший кв. 2020 року – другий кв 2024 року, млрд євро

Джерело: за даними видання [16]

Варто зазначити, що починаючи з 2020 року, вплив глобальних економічних змін та пандемії COVID-19 на зовнішню торгівлю країн Балтії став помітним. Всі три країни продовжили диверсифікувати свої ринки та нарощувати торговельні зв'язки з країнами ЄС, оскільки це дозволило компенсувати часткове скорочення торгівлі з Росією та СНД. Водночас нові виклики, пов'язані з геополітичними напруженнями та економічними кризами, стали додатковим стимулом для пошуку альтернативних ринків та перегляду стратегій зовнішньоторговельної діяльності.

Важливим аспектом торгівлі країн Балтії стало питання енергетичної незалежності та переходу до зелених технологій. Важливість цього питання зросла на тлі енергетичних криз і викликів, що виникли внаслідок зменшення постачання енергоресурсів із Росії. Стратегії розвитку альтернативної енергетики та зеленої економіки стають пріоритетними, як у внутрішній політиці, так і у зовнішньоторговельних відносинах країн Балтії з ЄС та іншими країнами [21].

За даними Євростат, очікується зростання, як експорту, так і імпорту високотехнологічної продукції, особливо в секторах інформаційних технологій та машинобудування. Стимулом до подальшого розвитку стають інноваційні інвестиції та залучення іноземного капіталу для модернізації економік. Протягом 2024 року країни Балтії продовжують адаптувати свої зовнішньоторговельні стратегії до сучасних викликів [19].

3. Вплив євроінтеграційних процесів на зовнішньоторговельні відносини країн Балтії: основні тенденції та перспективи.

Економічне зростання та зміцнення позицій у ЄС. Після приєднання до ЄС, країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва) демонструють значне зростання своїх зовнішньоторговельних показників. Відкритий доступ до єдиного європейського ринку став ключовим фактором для зростання обсягів експорту та імпорту, зокрема у високотехнологічних секторах та аграрному секторі. За даними Євростат, зовнішньоторговельний обіг між

країнами Балтії та іншими членами ЄС продовжував стабільно зростати протягом 2004-2024 років, особливо в сегменті високотехнологічних товарів та промислової продукції [11; 17].

Проблеми енергетичної залежності та геополітичні виклики. Однак, поряд із позитивними тенденціями, інтеграція також створила певні виклики для країн Балтії, особливо після введення санкцій проти Росії у 2014 році та з 2022 року (після вторгнення Росії в Україну). Вплив санкцій суттєво скоротив торговельні відносини з Росією та змусив країни Балтії шукати нові ринки збуту і постачання енергії. Цей процес особливо ускладнився у світлі сучасних геополітичних напружень, що вимагає нових підходів до зовнішньої торгівлі [16; 18].

Зростання внутрішньоєвропейської торгівлі. У відповідь на скорочення торгівлі з країнами СНД, країни Балтії активізували внутрішньоєвропейську торгівлю. Зокрема, торговельні зв'язки з такими країнами, як Німеччина, Польща та Скандинавські країни, стали ключовими для їхнього економічного розвитку. Це сприяло подальшій диверсифікації ринків збуту та підвищенню конкурентоспроможності країн Балтії на європейському ринку [16; 18].

Орієнтація на нові ринки та технологічні інновації. До 2024 року зовнішньоторговельні відносини країн Балтії все більше орієнтуються на ринки Азії, Америки та Африки, що є важливим кроком для зменшення залежності від торгівлі з Росією. Це також пов'язано зі зростанням ролі високотехнологічних продуктів у структурі експорту, особливо у сфері інформаційних технологій та кібербезпеки. У цьому контексті впровадження цифрових рішень та інновацій стало важливим фактором для забезпечення конкурентоспроможності Балтійських країн на глобальному ринку [11; 17].

Роль ЄС у підтримці торгівлі. Країни Балтії також значно виграли від фінансової підтримки та інвестиційних програм ЄС, що сприяло розвитку

їхньої інфраструктури та модернізації промисловості. Європейські інструменти, такі як Horizon 2020 і European Structural and Investment Funds, допомогли стимулювати економічне зростання, особливо у сегменті малого та середнього бізнесу, що підвищило можливості для міжнародної торгівлі [16].

Глобальні економічні виклики та зміни. Проте країни Балтії продовжують стикатися з глобальними економічними викликами, включаючи зміни в економічних відносинах з країнами СНД, зростання торговельної конкуренції на міжнародних ринках та виклики, пов'язані з енергетичною безпекою. Інтеграція до європейської економіки продовжує бути важливою стратегією для мінімізації ризиків, однак потрібно враховувати нові можливості для торгівлі за межами ЄС [18].

Геополітичні та економічні виклики. Зростаючі геополітичні напруження, особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році Росії в Україну, призвели до значних змін у торговельній політиці країн Балтії. Санкції проти Росії суттєво скоротили торговельні зв'язки між країнами Балтії та Росією, що змусило шукати нові ринки збуту. Балтійські країни змогли використати членство в ЄС для зменшення впливу цих викликів, диверсифікувавши свою торгівлю за рахунок партнерства з Азією, Північною Америкою та іншими країнами [16].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Протягом 2004-2024 років країни Балтії продемонстрували стійке зростання експорту, зосереджуючись на торгівлі з ЄС та поступово диверсифікуючи свої ринки на глобальному рівні. Важливим чинником успіху стало використання європейських інвестицій та інтеграція до єдиного ринку.

2. Імпорт технологій та енергоресурсів став ключовим фактором для розвитку промисловості країн Балтії, особливо у контексті переходу до зеленої енергетики та альтернативних джерел.

3. Майбутні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі країн Балтії пов'язані з подальшим використанням технологічних інновацій та диверсифікацією ринків збуту, зокрема через активізацію торгівлі з Азією та Америкою.

4. Санкції та геополітична напруга змусили країни Балтії зменшити залежність від російського ринку та посилити торгівлю з країнами ЄС та іншими міжнародними партнерами.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на аналізі змін у конкурентоспроможності експортної продукції країн Балтії після їх євроінтеграції та приєднання до спільної торговельної політики Європейського Союзу.

Література

1. Приходько І. В. Політико-економічні бар'єри на шляху інтеграції України до ЄС: дис. на здобуття наук. ступ. к.е.н. спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 261 с. URL: https://uacademic.info/en/document/0415U006083#google_vignette (дата звернення: 22.09.2024).

2. Randveer M., Staehr K. Macroeconomic Trends in the Baltic States Before and After Accession to the EU, *Studies in Economic Transition*. Michael Landesmann & István P. Székely (ed.). *Does EU Membership Facilitate Convergence? The Experience of the EU's Eastern Enlargement*. 2021. Vol. I. P. 211-237. Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-030-57686-8_7.

3. Campos N., Coricelli F., Moretti L. Institutional Integration and Economic Growth in Europe. *Journal of Monetary Economics*. 2019. Vol. 103. P. 88–104. doi: 10.1016/j.jmoneco.2018.08.001.

4. Laaser C.-F., Schrader K. New partner in Europe: Baltic foreign trade in transition. *Die Weltwirtschaft*. 2003. Vol. 4. P. 200–212.

5. Meriküll J., T. Rõõm Euro Changeover-Related Inflation in Estonia. *Journal of Common Market Studies*. 2015. Vol. 53, № 4. P. 822–839. URL: https://econpapers.repec.org/article/blajcmkts/v_3a53_3ay_3a2015_3ai_3a4_3ap_3a822-839.htm (дата звернення: 22.09.2024).
6. Poissonnier A. The Baltics: Three Countries, One Economy?. *European Economy Economic Briefs. Directorate-General for Economic and Financial Affairs*. 2017. №. 24. P. 1–9. Doi: 10.2765/763509.
7. OECD Economic Surveys: Latvia 2022, OECD Publishing, Paris. 2022. 117 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-latvia-2022_c0113448-en/full-report.html (дата звернення: 22.09.2024).
8. Latvia in Summary. *Atlas of Economic Complexity*. 2021. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/countries/132/summary> (дата звернення: 19.09.2024).
9. Macroeconomic Developments Report. September 2020. *Bank of Latvia*. 2020. URL: https://datnes.latvijasbanka.lv/mnp/MNP_September_2020_en.pdf (дата звернення: 19.09.2024).
10. Benkovskis K., Masso J., Tkacevs O., Vahter P., Yashiro N., Export and productivity in global value chains: comparative evidence from Latvia and Estonia. *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Springer; Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy)*. 2020. Vol. 156(3). P. 557-577. doi: 10.1007/s10290-019-00371-0.
11. Export growth recorded in all Baltic states – Eurostat: The Baltic Course. Baltic States news & analytics. 2018. URL: <https://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=144297> (дата звернення: 22.09.2024).
12. International Trade in Goods. *Eurostat*. 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods) (дата звернення: 22.09.2024).

13. Foreign Trade. *Statistics Estonia*. 2023. URL: <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/foreign-trade> (дата звернення: 22.09.2024).

14. Foreign Trade. *Central Statistical Bureau of Latvia*. 2023. URL: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/foreign-trade> (дата звернення: 22.09.2024).

15. International Trade. *Statistics Lithuania*. 2023. URL: <https://osp.stat.gov.lt/en/statistics-by-topic/international-trade> (дата звернення: 22.09.2024).

16. Statistics: Baltic states export growth. *The Baltic Times*. 2017. URL: https://www.baltictimes.com/statistics__baltic_states__export_growth/ (дата звернення: 22.09.2024).

17. EU international trade in goods – latest developments – Statistics Explained. *Eurostat*. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=638811> (дата звернення: 22.09.2024).

18. EU Total Exports, 2002-2024. *CEIC Data*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/european-union/total-exports> (дата звернення: 22.09.2024).

19. Export growth recorded in all Baltic states – Eurostat. *The Baltic Course*. 2018. URL: <https://www.baltic-course.com> (дата звернення: 24.09.2024).

20. EU Total Exports, 2002-2024. *CEIC Data*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/european-union/total-exports> (дата звернення: 24.09.2024).

21. EU international trade in goods – latest developments – Statistics Explained. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=638811> (дата звернення: 24.09.2024).

22. Estonia's foreign trade is breaking records, trade most active with neighbour countries. *Statistikaamet*. URL: <https://www.stat.ee/en/node/258573> (дата звернення: 25.09.2024).

23. Top exports from the Baltic region. URL: https://www.baltictimes.com/top_exports_from_the_baltic_region/ (дата звернення: 25.09.2024).

24. Estonia's Top Exports 2022. URL: <https://www.worldstopexports.com/estonias-top-10-exports/> (дата звернення: 25.09.2024).

25. Expansion of export markets increases Lithuania's resilience to geopolitical challenges – the Lithuania Tribune. URL: <https://lithuaniatribune.com/expansion-of-export-markets-increases-lithuanias-resilience-to-geopolitical-challenges/> (дата звернення: 25.09.2024).

26. Lithuania's Top Exports 2023. URL: <https://www.worldstopexports.com/lithuanias-top-10-exports/> (дата звернення: 25.09.2024).

References

1. Prikhodko I. V. Polityko-ekonomichni bariery na shliakhu intehtratsii Ukrainy do YeS [Political and economic barriers to Ukraine's integration into the EU]. *Thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2015. 261 p. URL: https://uacademic.info/en/document/0415U006083#google_vignette [in Ukrainian].

2. Randveer M., Staehr K. Macroeconomic Trends in the Baltic States Before and After Accession to the EU, *Studies in Economic Transition*. Michael Landesmann & István P. Székely (ed.). *Does EU Membership Facilitate Convergence? The Experience of the EU's Eastern Enlargement*. 2021. Vol. I. P. 211-237. Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-030-57686-8_7.

3. Campos N., Coricelli F., Moretti L. Institutional Integration and Economic Growth in Europe. *Journal of Monetary Economics*. 2019. Vol. 103. P. 88–104. doi: 10.1016/j.jmoneco.2018.08.001.
4. Laaser C.-F., Schrader K. New partner in Europe: Baltic foreign trade in transition. *Die Weltwirtschaft*. 2003. Vol. 4. P. 200–212.
5. Meriküll J., T. Rõõm Euro Changeover-Related Inflation in Estonia. *Journal of Common Market Studies*. 2015. Vol. 53. № 4. P. 822–839. URL: https://econpapers.repec.org/article/blajcmkts/v_3a53_3ay_3a2015_3ai_3a4_3ap_3a822-839.htm.
6. Poissonnier A. The Baltics: Three Countries, One Economy?. *European Economy Economic Briefs. Directorate-General for Economic and Financial Affairs*. 2017. № 24. P. 1–9. doi: 10.2765/763509.
7. OECD (2022), OECD Economic Surveys: Latvia 2022, OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-latvia-2022_c0113448-en/full-report.html.
8. Atlas of Economic Complexity. (2021). Latvia in Summary. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/countries/132/summary>.
9. Bank of Latvia. (2020). Macroeconomic Developments Report. September 2020. URL: https://datnes.latvijasbanka.lv/mnp/MNP_September_2020_en.pdf.
10. Benkovskis K., Masso J., Tkacevs O., Vahter P., Yashiro N., Export and productivity in global value chains: comparative evidence from Latvia and Estonia. *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Springer; Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy)*. 2020. Vol. 156(3). P. 557-577. doi: 10.1007/s10290-019-00371-0.
11. Export growth recorded in all Baltic states – Eurostat: The Baltic Course. *Baltic States news & analytics*. 2018. URL: <https://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=144297>.

12. Eurostat. International Trade in Goods, 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods).
13. Statistics Estonia, Foreign Trade, 2023. URL: <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/foreign-trade>.
14. Central Statistical Bureau of Latvia, Foreign Trade, 2023. URL: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/foreign-trade>.
15. Statistics Lithuania. International Trade, 2023. URL: <https://osp.stat.gov.lt/en/statistics-by-topic/international-trade>.
16. Statistics: Baltic states export growth. *The Baltic Times*. 2017. URL: https://www.baltictimes.com/statistics__baltic_states__export_growth/.
17. EU international trade in goods – latest developments – Statistics Explained. *Eurostat*. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=638811>.
18. EU Total Exports, 2002-2024. *CEIC Data*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/european-union/total-exports>.
19. Export growth recorded in all Baltic states – Eurostat. The Baltic Course, 2018. URL: <https://www.baltic-course.com>.
20. EU Total Exports, 2002-2024. *CEIC Data*. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/european-union/total-exports>.
21. EU international trade in goods – latest developments – Statistics Explained. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=638811>.
22. Estonia's foreign trade is breaking records, trade most active with neighbour countries. Statistikaamet. URL: <https://www.stat.ee/en/node/258573>.
23. Top exports from the Baltic region. URL: https://www.baltictimes.com/top_exports_from_the_baltic_region/.

24. Estonia's Top Exports 2022. URL:
<https://www.worldstopexports.com/estonias-top-10-exports/>.

25. Expansion of export markets increases Lithuania's resilience to geopolitical challenges – the Lithuania Tribune. URL:
<https://lithuaniatribune.com/expansion-of-export-markets-increases-lithuanias-resilience-to-geopolitical-challenges/>.

26. Lithuania's Top Exports 2023. URL:
<https://www.worldstopexports.com/lithuanias-top-10-exports/>.